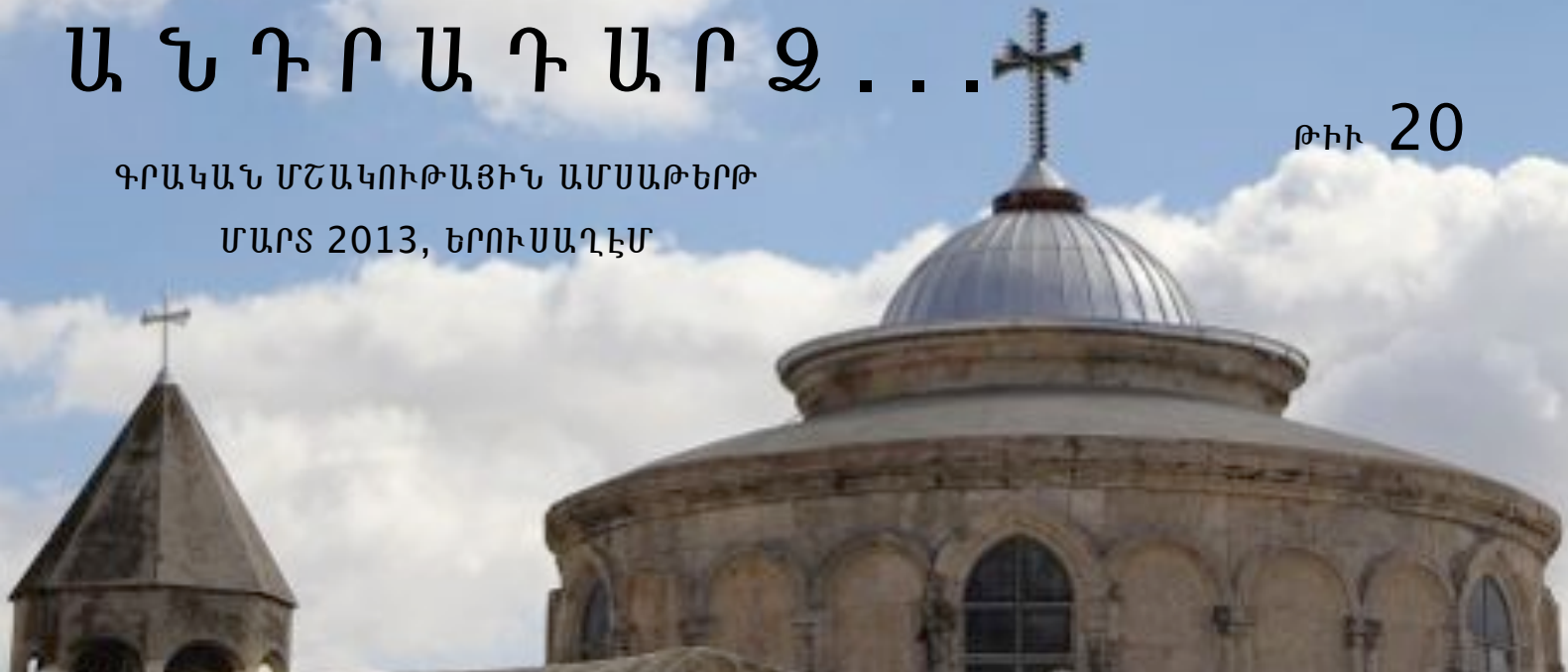

ԳՐԱԿԱՆ ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ԱՄՍԱԹԵՐԹ

ՄԱՐՏ 2013, ԵՐՈՒՍԱԴԷՄ

Տէր Աստուած ըսաւ. «Լաւ չէ որ մարդը առանձին ըլլայ: Անոր նմանութեամբ օգնական մը ստեղծենք անոր համար...» (Ծննդ. 2:18):

...Եւ ան եղաւ ոչ միայն օգնական իր կողակիցին այլեւ միասին ստեղծած Կեանքը իր միջոցով պիտի գար աշխարհ... Անոր համար Եւա անունը կը նշանակէ կեանք...

Մեր պատմութեան մէջ մի՛շտ յատուկ վերաբերմունքով խօսուած է Հայ Կնոջ սխրագործութեան, ողջախոհութեան մասին, որն ըլլալով հետաքրքրական, գեղեցիկ եւ հրապուրիչ ունեցած է եւ ունի՛ իր յատուկ տեղը հայ կեանքին մէջ: Մեր պատմութեան առաջին օրէն ան միշտ եղած է իր ամուսինին կողքին հաւասար իրաւունքներով եւ իր առանձնայատուկ դերով՝ հայ կեանքը, իրականութիւնը դարձուցած աւելի՛ հայ աւելի՛ յատուկ: Իսկ մեր ազգի՝ Քրիստոնէութիւնը՝ ընդունելէ ետք, Հայ Կինը ուշադրութիւն գրաւեց հետեւելով իրեն համար տիպար Մեծագոյն Կին՝ Աստուածամօր... Հայ Կինը փայլեցաւ նաեւ իր անձնուրացութեան եւ նուիրումութեան մէջ... դարձեալ՝ պաշտպանեց իր երկիրը, հայրենիքը, դաստիարակեց իր զաւակները եւ ընտանիքը կառավարեց հաւատարիմ ժառանգորդ այն սիւներուն, որոնց վրայ հիմնուած է ՀԱՅ ԸՆՏԱՆԻՔը: Հայ Կինը բոլոր պարագաներուն պահեց իր ՀԱՅՈՒՆԻԿ կերպարը, պարզապէս փշրուեցան դիցուհիներու, չաստուածուհիներու արձանները, փշրուեցան կուռքերը ու մենք ունեցանք Աստուածամօր օրինակով սրբուհիներ, նահատակներ...: Աստուածամայրը, վեհօրէն դիմացաւ Որդւոյն խաչուելուն, հայ կիները համբերութեամբ տարին ամէն ներդրութիւն, ամէն փորձութիւն:

Այսպէս վաստակեցին «Հայ Կին» փառաւոր մակդիրը: Ասկէ առաջ մենք խօսած ենք Հայ Կնոջ մասին, մեր նպատակը այստեղ կրկնելը չէ, այլ անդրադառնալ կարեւոր նորութիւններու մասին եւ այս արագընթաց ժամանակին հասնելու պահելով մեր դարերով գովերգուած Հայ Կնոջ կերպարը, անոր ներդրումը հայ կեանքի իրականութենէն ներս բոլոր ժամանակներուն:

2011ին Հայաստանի նախագահ Սերժ Սարգսեանի աջակցութեամբ եւ Ամենայն Հայոց կաթողիկոս Գարեգին Բ-ի օրհնութեամբ լոյս տեսաւ «Հայուհիներ» խորագիրին տակ երկու հատորներէ բաղկացած աշխատութիւն մը, մտայղացումը՝ Արկաղի Ասրեանինն է, որ արտայայտուած է. «Գրքի բոլոր հերոսուհիները մահկանացու դիցուհիներ են, իսկ դիցուհիները՝ անմահ կանայք»:

Պէտք չէ ուրանանք, որ հայ տղամարդը միշտ

գնահատած ու գովերգած է հայ կնոջ պատմական, փրկարար հերոսութիւնը, ճկուն միտքը, սկզբունքայնութիւնը, պատմութեան տարբեր ժամանակներուն մէջ: Մեր ազգի թագաւորները, նախարարները, պետական այրերը, գրիչի եւ արուեստի մարդիկ, ընտանիքի հայրեր բոլոր հաւատացած են Հայ Կնոջ մեծ դերին: Թագաւորը՝ թագուհիին յանձնած է երկիրը ու գացած պատերազմի, նախարարներն իրենց մայրերուն ու կիներուն, հայ տղամարդը հանապազօրեայ հացը վաստակելու համար աշխատանքի գացած է ապահով ու հանգիստ, իր զաւակներուն դաստիարակութիւնը վստահելով կնոջն ու մօրը: Այս աշխատութիւնը իր մէջ կրնոյրկէ մեր դարաւոր պատմութեան նշանաւոր կիները՝ դիցուհիներ, սրբուհիներ, թագուհիներ, իշխանուհիներ, պետական, հասարակական գործիչներ, ազգային շարժում, յեղափոխութիւն, պատերազմ, գիտութիւն, բժշկագիտութիւն, արուեստ, թատրոն, գրական աշխարհին պատկանող կանայք:

Այս իւրօրինակ աշխատութիւնը եզակի է իր տեսակին մէջ: Ոչ մէկ երկիր, ոչ մէկ ազգ ունի իր ազգի կանանց նուիրուած այսպիսի գիրք, կարելի է կոչել «Ազգի կանանց հանրագիտարան»: Այս կը նշանակէ թէ հայ կինը որքան մեծ դեր ու տեղ ունի եւ աւելին վստահուած ու տեղ տրուած է անոր հայ կեանքի իրականութեան մէջ: Ան դարերով հանդէս եկած է բոլոր մարզերուն մէջ եւ որպէս գիտնական, եւ որպէս արուեստագէտ, բանաստեղծ, գրող, երաժիշտ, դերասան, հասարակական գործիչ, յեղափոխական, զինուոր, պետական գործիչ:

Երկրորդ գիրքը, որուն մասին կ'ուզեմ անդրադառնալ Հայկ Խաչատրեանի «Հայոց Թագուհիները» (2010) գիրքն է: Այս գիրքին մէջ կը յիշուին 150 թագուհիներ, որոնցմէ 103ը եղած են հայ, իսկ Վաստակը՝ 1 ասորի, 8 պարթեւ, 6 պարսիկ, 2 արաբ, 9 յոյն, 6 հռովմէացի, 4 վրացի 10 ֆրանսացի եւ 1 մոնկոլ: Ազգութեամբ ոչ հայ բայց Հայոց Աշխարհի թագուհիներ, այդպէս ալ ունեցած ենք ազգութեամբ հայ բայց ոչ հայոց աշխարհի թագուհիներ:

Ինչ բանի մէջ կը կայանայ հայ թագուհիներու կարեւորութիւնը: Ամէն բանէ առաջ անոնք թագուհիներ եւ ոչ թէ գերիներ եղած են: Անոնք թագուհիներ եւ ոչ թէ պատահական կիներ եղած են: Մեծ գործունէութիւն տարած են քրիստոնէութեան տարածման մէջ, կառուցած են եկեղեցիներ, եղած են իրենց թագաւոր ամուսիններուն ինչպէս նաեւ թագաւոր զաւակներուն խորհրդատուները: Եղած են մշակոյթի

նուիրեալներ, հովանաւորներ: Իրենց շուրջ համախմբած են ժամանակաշրջանի նշանաւոր դէմքերը: Ոչ միայն իրենց ունեցած կարելիութիւններով, այլ իրենց կանացի ճկունութեամբ կրցած են շատ գործ տեսնել ու շատ բան փոխել: Մենք ինչպէս նշեցինք հայազգի թագուհիներ տուած ենք օտարներուն եւ անջնջելի կը Վաստակը հայու ազնիւ արեան հոսքը խառնուած անոնց երակներուն: Իսկ արդեօք հայ թագուհիներ հասած են Երուսաղէմ: Այո՛, Երուսաղէմը ունեցած է երեք հայ թագուհիներ: Արտա (1100-1118), Մօրֆա (1118-1130), Եւ Մելիսէնտ (1131-1153) : Մելիսէնտը եղած է ամենագործունէան, ինք

կառուցել տուած է Աստուածամօր տաճարը եւ այնտեղ ալ թաղուած:

Սակայն շատ զարմանալի է, որ վերոյիշեալ երկու աշխատութիւններուն մէջ կը բացակայի Հայոց Աբգար Թագաւորի կինը՝ Հեղինէ Թագուհին: Կարելոր է յիշել, որ մենք քրիստոնէութիւնը պետական կրօն հռչակելէ առաջ ունեցած ենք Քրիստոսին հաւատացող թագաւոր՝ Աբգարը, որ Քրիստոսին ուղղած իր նամակին մէջ կըսէ. «Կա՛մ որ դուն Աստուած ես, որ երկինքէն իջած՝ այդ բաները կընես, կա՛մ Աստուծոյ որդի ես, որ այդ բաները կընես»: Աբգար թագաւոր իր հիւանդութեան բուժումը միայն Քրիստոսով կը տեսնէր: «Երանի անոր, որ կը հաւատայ ինձի, առանց զիս տեսած ըլլալու» կը պատասխանէ Քրիստոս: Այդ թուղթին հետ սուրհանդակ Անանը կը տանի նաեւ Փրկիչին կենդանագիր պատկերը:

Իսկ Աբգար թագաւորի կնոջ Հեղինէ թագուհիին մասին այսպէս կը կարդանք Խորենացիի քով. «Սանատրուկ սուրով կոտորեց Աբգարի տան բոլոր զաւակները, բացի աղջիկներէն, զորս հեռացուց քաղաքէն, որպէսզի երթան Հաշտեանքի մէջ բնակին: Նոյնպէս ալ Աբգարի կիներէն

զլխաւորը, որուն անունը Հեղինէ էր, ուղարկեց, որպէսզի բնակի իր քաղաքը՝ Խառան, եւ անոր ձգեց ամբողջ Միջագետքի տիկնութիւնը՝ փոխան այն բարիքներուն, զորս ինք ստացած էր Աբգարէն՝ անոր միջոցաւ:

Այս Հեղինէն, որ իր ամուսնոյն՝ Աբգարի պէս զինուած էր հաւատքով, չհանդուրժեց բնակիլ կռապաշտներու մէջ, այլ, Կլաւդիոսի օրօք, գնաց Երուսաղէմ այն սովի օրերուն զոր գուշակած էր Ագաբոս: Եւ Եգիպտոսի մէջ իր բոլոր գանձերը տուաւ, մեծ քանակութեամբ ցորեն գնեց եւ բաժնեց բոլոր կարօտեալներուն. այս բանը կը հաստատէ նաեւ Յովսէփոսը: Անոր շիրիմը, յայտնի նշանով, մինչեւ այսօր ալ կայ Երուսաղէմի մէջ դրան առջեւ:

Այդ ցորենը առանց խտրութեան առատօրէն բաշխուած է հաւատացեալներու, հեթանոսներու եւ հրեաներու միջեւ:

Ոչինչ պատահական է Աստուծոյ գործերուն մէջ, Ան ի վերուստ իր մեծ ծրագիրը ունի: Քրիստոսի նկարը կտաւի վրայ պիտի յայտնուէր հայոց թագաւորին քով, որուն թագուհի կինը Հեղինէն նոյնպիսի զօրաւոր հաւատքով զինուած մեր Փրկիչին հետքերով պիտի հասներ Երուսաղէմ, երբ Տիրամայր Կոյսը դեռ կենդանի էր: Ահա թէ ինչ կը կարդանք Տիգրան Սաւալանեանցի «Պատմութիւն Երուսաղէմի» (1831) հոյակապ աշխատութեան մէջ. «Ստեպ (Հեղինէն) կ'այցելէր ամենասուրբ Կոյսին, որ Սիոնի Վերնատան մօտիկ իր սեփական տան մէջ կը բնակէր, ու իրարու մխիթարակից կըլլային վերյիշելով այն հրաշալիքները, զոր ամենօրինեալ Կոյսը կը պատմէր իր միածինին վրայօք»:

Մեծ սովին աւարտէն ետք հաւատացեալ ու բարեգործ Հեղինէն իր կեանքը կը նուիրէ շինութիւններու. այնպիսի շինութիւններ, որոնց կարեւորութիւնը անգնահատելի է: Հեռատես թագուհին նախեւառաջ մեծամեծ քարերով Քրիստոսի Շիրիմին վրայ բրգաձեւ շէնք մը կը կառուցանէ, ոչ միայն պահպանելու համար անհաւատներու պղծութիւններէն, այլ հաւատացեալներու համար՝ երկրպագութեան եւ յարգանաց վայր մը դարձընելու նպատակով: Նոյնպէս Ձիթենեաց լեռը՝ Յիսուսի Համբարձման տեղին վրայ՝ մատուռի ձեւով փոքրիկ յարկ մը շինել կու տայ, որպէս աղօթատեղի հաւատացեալներուն համար:

Եւ հաստահիմն քարերով կը շրջապատէ Բեթղեհէմի Սուրբ Այրը, ուր ծնաւ աշխարհի Փրկիչը, նաեւ Մսուրը, ուր դրուեցաւ խանձարուրներու մէջ պատած:

Հերովդէս Ագրիպպասի կողմէն կալանաւորուած եւ զլխատուած Յովհաննէս Չեբեդիայի եղբայր Յակոբոսին «Արինամած գլուխը (հաւատացեալներ) Երուսաղէմ Յակոբոս Տեառնեղբօր բերին: Հոն Տիրամայր Կոյսը, որ տակաւին կենդանի էր, սուրբին գլուխը իր ձեռքով Քրիստոսի փոխանորդ Յակոբոս

Արդարին տան մէջ ամփոփեց: Այդ տեղին վրայ քանի մը տարի ետք Հեղինէ Թագուհիին ձեռքով կամարաձէ մատուռ մը շինուեցաւ, որ երկու Յակոբ առաքելներու անունով ետքէն կառուցուած մեծ եկեղեցիին հետ միասին մինչեւ այսօր Հայոց ձեռքը կը գտնուի. եւ մատուռը, ուր ամփոփուած է առաքելին գլուխը, Գլխադիր կը կոչուի, որ է սուրբին տապանն ու հանգիստը» (Տ. Ս.):

Միրելի իմ սաղմահայ, անքննելի են Տիրոջ գործերը, ժամանակին հաւատացեալ թագուհիի մը բարեգործութեամբ կառուցուած վերոյիշեալ մատուռը պիտի դառնար աշխարհի ամենախորհրդաւոր եկեղեցին, որուն ամենամեծ Մօր՝ Աստուածամօր ձեռքերը կը պահպանեն ... Երբ մոմ վառես Սուրբ Յակոբ Գլխադիրին մէջ զգա՛ Տիրամօր ձեռքերուն հպումը եւ հաւատքիդ ուժով Ան նաեւ քե՛զ կը պահպանէ... յիշէ նաեւ Հայոց Մեծ Թագուհի Հեղինէին գործերը:

Արդէն չենք գիտեր ինչպէս արտայայտուիլ, Սանատրուկի չարութիւնը հանդէպ քրիստոնէականներուն՝ աններելի է մեզի համար: Բայց ճիշդ ա՛յդ ալ պատճառ դարձաւ, որ Հեղինէ Թագուհին հասներ Երուսաղէմ, հանդիպէր Տիրամօր, աւելի զօրանար անոր հաւատքը եւ մանաւանդ հեռատեսութիւնը, որ կործանումներու եւ աւերումներու մէջ անյայտ չկորէին մեր Փրկիչին Մտունն ու Գերեզմանը եւ շատ սրբատեղիներ:

Աստուածամօր ննջումէն ետք Հեղինէն դարձեալ վերոյիշեալ նպատակներով, կը պարսպատէ նաեւ Աստուածամօր գերեզմանը:

Երկու տարի ետք Մեպտեմբեր իննին ի Քրիստոս կը ննջէ նաեւ Քրիստոսաւեր թագուհիին հրեշտակային հոգին:

Հեղինէ Թագուհիին գերեզմանին տեղը հինգերորդ դարէն մինչեւ 19րդ դարու երկրորդ

կէտը աւերումներու, կործանումներու պատճառով անյայտ մասցած էր, մինչեւ, որ ֆրանսացի հնագէտ Տէ Սօլսին 1863ին պեղումներու ժամանակ կը յայտնաբերէ գերեզմաններ քանի մը դագաղներով, որոնք կուղարկուին Ֆրանսա: Անոնցմէ մէկը Հեղինէ թագուհիին էր: Այսօր ան կը գտնուի Լուվրի թանգարանին մէջ:

2007ին Յովսէփոս հրեայ պատմիչին նկարագրութիւններուն հիման վրայ կը գտնուի նաեւ Հեղինէ թագուհիին տան տեղը, Երուսաղէմ՝ Դաւիթի Քաղաքին դիմաց (Միլուան), Հին Քաղաքէն դուրս՝ հարաւային կողմը:

Այսպէս աստուածահաճոյ կեանք մը ապրեցաւ առաջին քրիստոնէայ հայ թագաւոր Արգար թագաւորին կինը՝ Հեղինէ թագուհին, որ իր ամուսինին մահէն ետք թէեւ ոչ որպէս թագուհի եկաւ Երուսաղէմ, այլ հալածանքներէ ազատած քրիստոնէայ, բայց տարաւ թագուհիավայել

գործունէութիւն եւ շինարարութիւն: Ան ի վերուստ թագուհի ծնած էր եւ թագուհի ալ ապրեցաւ: Թագուհի ըլլալու պայմանը շքեղ ապարանքներն ու ճոխութիւնները չեն... քմահաճոյքներով ապրիլը չէ... իսկ ամեն թագուհի՝ թագուհի չէ... Երուսաղէմի մէջ Հէլէն Թագուհի անունով փողոց գոյութիւն ունի, որ մինչեւ անգլիական իշխանութեան շրջանին կը կոչուէր Մէլիսէնտ թագուհիի անունով (յաջորդաբար երկու հայ թագուհիներ): Սակայն լռութիւն կը պահուի

անոր հայ թագուհի ըլլալուն մասին: Հետաքրքրականը այն է, որ մենք ալ կը լռենք, երբ ոչ միայն մենք հայերս, այլ ամբողջ քրիստոնեայ աշխարհը պետք է հպարտութեամբ լեցուի ու խօսի առաջին հաւատացեալ թագուհիին մասին... Իսկ մենք հայուհիներս՝ Սանդուխտներու, Հռիփսիմէներու, Տիկնայք Փափկասունքներու կողքին նաեւ պետք է առաջնորդուինք Հեղինէ քրիստոսասէր թագուհիով: Ցաւալին այն է, որ օտար քիչ մը անուն հանած անձի մը մէջ կ'ուզենք մէկ ութերորդ կամ տասնըվեցերորդ տոկոսը հայու արին գտնել, այնպէս կը հպարտանանք իր անվայելուչ կերպարին մէջ տաղանդ փնտռելով... իր մերկութեանը մէջ կ'նոց բռնաբարուած ազատութիւնը տեսնելով, երբ մենք շառաւիղն ենք վերոյիջեալ թագուհիներուն, երբ մեր երակներուն մէջ Հեղինէներու, Սանդուխտներու եւ Հռիփսիմէներու արիւնը կը հոսի եւ մի՛շտ վայելած ենք սրբազան ազատութիւն: Երբ միշտ ունեցած ենք եւ ունինք մեր խօսքը, մեր կարծիքը, մեր ներդրումը: Ընտանեկան հոգերուն հետ ազգային մտահոգութիւնները, միութիւններու, դպրոցներու եւ այլ ազգային կառոյցներու մէջ մեր կարելոր մասնակցութիւնը հոգիով, սիրտով եւ միտքով:

Մեզմէ իւրաքանչիւրը իր տան թագուհին է, շատ բան կախուած է մեզմէ, որովհետեւ մենք հոգ' ը ենք, գործունեա՛յ ենք, ողջախո՛հ ենք, իմաստո՛ւն ենք, ստեղծագործո՛ղ ենք, մենք ՀՄՅ ԿԻՆԵՐ ենք:

Ամուր քայլերով դէպի ապագայ վստահ երթալու, կողմնորոշուելու եւ մանաւանդ ճիշդ գործելու համար հպարտութեամբ լեցուինք մեր ազգին մայրերով եւ կիներով. թագուհիներով, գիտնականներով, բանաստեղծներով, արուեստագէտներով, մարզական կեանքի կանանցով, ամէն ոլորտի մէջ եղող ազգին պատիւ բերող ՀՄՅ ԿԻՆԵՐով:

Ժամանակը շատ արագ կ'ընթանայ իր հետ բերելով մեծ փոփոխութիւններ: Մեր կարելոր առաքելութիւնն է պահել մեր ինքնութիւնը առանց ետ մտալու զարգացող ժամանակէն. հետեւիլ նորութիւններուն, առանց զիջելու մերը. մէկ խօսքով գտնել միջինը, որ աճող սերունդները հայ մեծնան առանց ետ մտալու աշխարհի վազքէն, թռիչքէն: Այս շատ դժուար եւ պատասխանատու գործ է եւ ժամանակը այնքան ալ օգնող չէ: Մեծ Եղեռնէն ետք մենք վրէժ ունէինք լուծելու: Ընտանիք, ծնողք տուն հարստութիւն կորսնցուցած հայը նպատակ ունէր այդ պարապութիւնը լեցնելու: Այսօր ինչ պարապութիւն պիտի լեցնէ հասակ առնող հայորդին կամ հայուհին երբ իր կեանքը լեցուն է նորութիւններով, երբ մենք ծնողներս միշտ ետ մտացած ենք իրենց օրէ օր աճող նորութիւններուն առջեւ: Երբ մէկ կոճակ սեղմելով աշխարհը կրնաս սենեակդ բերել: Կեանքի դիւրութիւններուն հետ մեծ դժուարութիւններ են մեր առջեւ: Այսօր չկայ պանդխտութիւնը, որ ամուսնական առագաստը հազիւ վայելած երիտասարդը՝ նորահարսը ձգէ ու մեկնի դրամ վաստակելու ու դառնայ արդէն ճերմկած մազերով. սակայն այսօր գոյութիւն ունի օտարանալու մեծ վտանգը «աշխարհայնացում» անուան տակ: Սակայն որքան ալ տարբերութիւն կայ մեր մայրերուն, մեծ մայրերուն ու մեր դաստիարակելու ձեւերուն մէջ, մեր թագուհիներուն ու մեր կարողութիւններուն միջեւ, պետք չէ մոռնանք, որ գոյութիւն ունի մէկ հիմնական արժէք, որ պիտի փոխանցուի առանց փոփոխութեան. այդ հայ մօր ու կ'նոց եզակի եւ անփոխարինելի արժէքն է, որ չի փոխուիր, չի զիջիր, չի նահանջեր: Այս գիտակցութեամբ եւ հպարտութեամբ է որ լոյս տեսած են վերոյիջեալ գիրքերը, որովհետեւ մեր պատմութիւնը յիշուած օրէն ՀՄՅ ԿԻՆԵՐ ունեցած է իր յատուկ տեղը. պատմութիւնը փաստած է այդ, ուրեմն լա՛ւ սորվինք մեր պատմութիւնը, ճի՛շդ սորվինք մեր պատմութիւնը: Դառնալ արմատներուն, պահել սրբութիւն եւ աւանդութիւն, լեզու եւ մշակոյթ չի նշանակեր ջարմարիլ ժամանակին: Այդ բոլորը կրնանք պահել առանց ետ մտալու ժամանակի նորութիւններէն:

Ահա մեր սրբազան առաքելութիւնը, որով պիտի զինուի իւրաքանչիւր հայ կին:

Շատ մեծ է մրցակցութիւնը մեր եւ օտարազգիներուն միջեւ: Ամենամեծ խնդիրն է , ինչպէս վերը յիշեցինք, աշխարհայնացումը՝ որն իր կլափին մէջ կ'առնէ ազգութիւն, աւանդութիւն, լեզու, մշակոյթ:

Ուր որ գացինք սկսած մեր թագուհիներէն մենք կառուցինք ու պահպանեցինք եկեղեցի, դպրոց, միութիւններ եւ այդ կառոյցներուն մէջ մի՛շտ հնչեց հայերէնը: Ամէն ջանք թափեցինք, որ

հայ երիտասարդն ու երիտասարդուհին յաճախելով այդ տեղերը կազմեն նաեւ հայ ընտանիքներ. այսօր անխուսափելի են օտար ամուսնութիւնները: Սփիւռք նախարարութեան կազմակերպած ժողովներէն մէկուն մէջ, նախարարուհին՝ Տիկին Հրանուշ Յակոբեանը մտահոգուած այս հարցով ըսաւ. « Չենք կարող արգիլել օտար ամուսնութիւնները, բայց փոխանակ ասելու, որ մեր զաւակը օտարի հետ ամուսնացաւ, պիտի ասենք օտար աղջիկը կամ տղան հայացրինք, մեր թիւը թող չպակասի, այլ աւելանայ»:

Այս արդէն մտածելակերպի ընկալման նոր եւ առողջ ձեւ է: Մենք վարժուած ենք միշտ տալու, սորվինք առնել:

Եւ յիշենք մեզմէ ամէն մէկը թագուհի է. իր իմաստութեամբ, ճկունութեամբ, ողջախոհութեամբ եւ անսահման նուիրուածութեամբ կրնայ կառավարել իրեն պատկանող սահմանները եւ թոյլ չտալ օտարացում, աշխարհայնացում, ձուլում կոչուող թշնամիները մուտք գործեն անկէ ներս: Հայ կնոջ զէնքը իր դարերու դաստիարակութիւնն է՝ լեզուն, հաւատքը, մշակոյթը, ասանդութիւնները:

ԽՕՍՔ ՈՐԴԻՒՍ

Պիտի մեծնաս շուտով որդի՛ս,
Մանկութիւնդ պիտի փնտռես,
Հեքիաթները, որ մեծ մայրդ
Կը պատմէր քեզ ամէն գիշեր՝
Հազար ու մէկ գիշերներէն...
Առասպելները մեր հայկական՝
Հայկը ինչպէ՛ս յաղթեց Բելին...
Ի՛նչ հարսանիք ըրաւ Արքայ
Արտաշէսը՝ Սաթենիկին:
Տրդատ Արքայ, Լուսաւորիչ,
Սահակ, Մեսրոպ մեծ զաւակներ՝
Եւ սերունդը մեր Թարգմանչաց...
Քաջ Վարդանէն մինչ Անդրանիկ
Եւ օրերը այս պատմական՝
Անկախութիւնն Հայրենիքիդ...
Այս բոլորը պիտի սորվիս,
Եւ հիանաս, յուզուիս, լեցուիս,
Նախնիներուդ թողած շունչով
Պիտի մեծնաս ի՛մ հայորդիս...

Պիտի մեծնաս, սակայն դուն ալ
Ընտրե՛ Էջդ պատմութեան մէջ,
Կեանքդ ըլլայ առասպել մը,
Դուն՝ հսկայ մը նոր օրերու,
Քեզ թող յիշեն երդում տալով
Սերունդները քեզ յաջորդող...
Պիտի մեծնաս իմ քա՛ջ զաւակ,
Սակայն ապրի՛ր լեցուն կեանքով,
Ընտրե՛ նաեւ մահ իմաստուն,
Թէ զէ՛նք է պէտք, դուն զէնք
վերցո՛ւր,
Թէ խաչ է պէտք՝ կռուի՛ր խաչով,
Խաչին համար՝ թէկուզ խաչուիս,
Բայց ապրի՛ր վե՛հ, հպա՛րտ,
անյա՛ղթ,
Եւ առասպել՝ գալիք որդւոց...

Ա. Անուշ

